

УДК 349.2
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2023.14>

Ю. А. Голодник
orcid.org/0009-0000-8051-1473
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету України

ДО ПИТАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Діяльність держави не можлива без правоохоронної функції, яка належить до однієї із найважливіших функцій соціальної правової держави й охоплює весь комплекс внутрішніх і зовнішніх функцій закріплених в Конституції і законах України, метою яких є забезпечення прав і свобод громадян, гарантій їх ефективної реалізація та захисту, гарантування та забезпечення встановленого правового порядку і державної безпеки, забезпечується спеціально уповноваженими правоохоронними органами, організація, завдання, повноваження, права і обов'язки та порядок їх діяльності визначаються законами України.

Термін «функція держави» активно використовується для розкриття її внутрішніх та зовнішніх функцій. Вищезазначені функції держави знаходить своє відображення в положеннях Конституції України й охоплюються комплексом економічних, правових, соціальних, міжнародних та інших функцій без яких неможливо уявити сучасну діяльність української держави.

До речі, у ст. 17 Конституції України законодавець вживає таку категорію як «найважливіші функції держави» [1]. Однієї із найважливіших функцій держави є правоохоронну функцію. За відсутності нормативного визначення, проаналізуємо цю функцію.

Взагалі функції держави є базовою науковою категорією теорії держави і права, що пройшла становлення в юридичній науці шляхом еволюції правової, політичної та філософської думки [2, с. 67].

Для повноцінного виконання завдань держави створюються відповідні державні органи. Тобто, для нормального функціонування, повноцінного здійснення завдань та реалізації функцій створюються державні організації, які є складовими механізми держави. Механізм держави – це система всіх державних організацій, діяльність яких спрямована на здійснення та реалізацію функцій держави. Частина державних організацій наділена владними повноваженнями, за допомогою яких здійснюється управління в суспільстві з метою реалізації завдань і функцій держави [3, с. 5].

Окрема конкретна функція держави поєднує в собі зміст, форми та методи здійснення впливу

відповідною гілкою державної влади (законодавчою, виконавчою, судовою), застосування якого пов'язано з особливостями конкретного об'єкту державного впливу. За сферами діяльності держави її основні функції поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні функції здійснюються в межах держави. Зовнішні функції держави забезпечують здійснення її зовнішньої політики. Одним із найбільш важливих показників рівня цивілізованості суспільства є реальність забезпечення прав і свобод людини, «людина має отримати від держави ефективний захист не лише у законі, але й на практиці». Правоохоронні органи виконують ті внутрішні функції в державі, які мають завданням протидію загрозам правам і свободам людини, власності, правопорядку [4, с. 10].

Яка на думку Ю. Коломoeць є провідною у системі внутрішніх функцій держави і передбачає гарантований захист прав і свобод громадян через встановлення ефективного правового порядку, забезпечення законності, захист суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки і державного кордону. Правоохоронна функція держави полягає у забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин. Вона була притаманна державі завжди і є однією з провідних у її діяльності. Завдяки саме цій функції забезпечується існування, благополуччя самого суспільства, особистості в ньому [5, с. 102–104].

О. Соколенко правоохоронну функцію держави визначає як комплексний цілісний пріоритетний напрямок державної політики, спрямовану на забезпечення відповідно до засад верховенства права та пріоритету прав людини охорони права і правовідносин, а також захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку [6, с. 851]. На відміну від О. Соколенка, В. Харченко визначає, що правоохоронна функція держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення – це суспільні відносини, які формуються та розвиваються у процесі здійснення державою

(переважно в особі її органів) діяльності пов'язаної з забезпеченням прав, свобод, інтересів людини та громадянина, а також конституційного ладу, зміцненням правопорядку, протидією злочинності, застосуванням спеціальних засобів і заходів, у тому числі примусового характеру, що гарантує існування держави та розвиток різноманітних сфер суспільного життя, забезпечує прогресивну динаміку суспільства, за допомогою адміністративно-правових норм [7, с. 276].

О. Безпалова твердить, що правоохоронна функція держави – це самостійний комплексний напрямок діяльності держави, обумовлений її соціальним призначенням, який реалізується системою суб'єктів (державних та недержавних), що уповноважені виключно в рамках закону з використанням відповідних форм та методів вживати юридичних заходів впливу (в тому числі примусових) з метою досягнення бажаного соціального ефекту – охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема [8, с. 58].

Вищенаведені думки вказують на те, що при характеристиці правоохоронної функції держави, науковці у своїй більшості схарактеризували основні напрями діяльності держави. Незважаючи на певні відмінності у визначенні правоохоронної функції держави, варто погодитися із слушною думкою відомого юриста і філософа Ганса Кельзена, одного з основних теоретиків правового позитивізму, який зазначав, що за трактування функції держави допускається ототожнення головних напрямків діяльності держави із самою її діяльністю [9, с. 180].

Р. Шай вважає, що сутність правоохоронної діяльності найповніше розкривається через такі її ознаки: а) це діяльність, спрямована на охорону права від будь-яких порушень; б) вона може здійснюватися не в будь-який спосіб, а лише через застосування нормативно-правових актів; в) ця діяльність має відповідати приписам матеріального закону, відхилення від цієї норми вважається незаконним;

г) реалізується з дотриманням законодавчо встановлених процедур, порушення яких тягне за собою визнання рішення незаконним; д) безпосередньо пов'язана із застосуванням примусу стосовно осіб, які порушують право; е) реалізується спеціально уповноваженими на те органами, основу яких становлять професійно підготовлені службовці [10, с. 15].

І. Солов'євич вважає, що головним завданням правоохоронної діяльності є забезпечення функціонування системи правовідносин та її захист від будь-яких посягань [11, с. 14].

У питанні правоохоронної діяльності, слід погодитися із висновками А. Біласа, відпо-

відно до яких що правоохоронна діяльність є складною юридичною категорією, тому з'ясування сутності її природи є багатоаспектним завданням. Водночас, у юриспруденції сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття правоохоронної діяльності як напряму чи форми діяльності держави, а можливо і не тільки держави, іноді правоохоронну діяльність чітко не відрізняють від судової і правозахисної. В основі різних визначень правоохоронної діяльності лежить критерій наявності державних і недержавних суб'єктів такої діяльності. Більшість авторів вважають, що правоохоронна діяльність може здійснюватися як державою, її органами, посадовими особами, так і недержавними структурами [12, с. 13–14].

Отже, аналіз доктринальних думок вказує на те, що у визначенні поняття «правоохоронна функція держави» існують різні точки. Погоджуючись із вищевикладеними думками, зазначимо, що сьогоднішня правоохоронна діяльність має певні відмінності, від тих, що виконували вітчизняні правоохоронці з часу незалежності української держави. Російська військова агресія проти України суттєво вплинула на правоохоронну діяльність усіх без винятку правоохоронних органів, посадових і службових осіб, військовослужбовців, що не могло позначитися на зміні у повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядку та процедурах їх діяльності.

Незважаючи на те, що Конституцією України встановлене загальне правило, згідно з яким конституційні права і свободи гарантуються. Це означає, що вони не лише проголошуються, декларуються державою, а й мають реалізовуватися за допомогою відповідного механізму [13, с. 75]. Проте, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII, визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [14].

Внаслідок військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [15], затвердженим Законом України від 24.02.2022 року № 2102-IX [16], в Україні введено воєнний стан, що призвело до тимчасового обмеження прав і законних інтересів осіб. Введення воєнного стану не могло не позначитися на діяльності правоохоронних органів. Водночас, незва-

жаючи на те, що права та свободи громадян обмежуються, правоохоронці здійснюють відповідні заходи із забезпечення їх прав і свобод, національної безпеки і оборони країни. Проте такі дії неможливі без нормативного забезпечення, оскільки форми і методів діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану є іншими, ніж ті, відповідно до яких вони діяли до початку військової агресії. Це спонукало законодавця прийняти відповідні зміни в законодавстві України. Зокрема, в закони України «Про державну прикордонну службу України» [17], «Про Національну гвардію України» [18]. Особливих змін зазнав Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII [19], ст. 8 якого було доповнено частиною четвертою, а саме: «Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [20]. Також було внесено зміни в систему і правовий статус діяльності поліції, а також окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану [21].

Суттєвих змін зазнали ст. ст. 23, 24 Закону, що визначають повноваження поліції. Відповідно до внесених змін поліція зобов'язана: здійснює екстрені комунікації за телефонним номером 102, оброблення та використання інформації, переданої поліції постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про електронні комунікації»; вживати всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я; у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості [19].

Поряд з цим, не можна не згадати й про інші норми вказаного закону, що зазнали змін та, які значно розширюють функції та повноваження поліції в період воєнного стану. Зокрема, це стосується перевірки документів (пункт 1 частини 1 ст. 32); зупинення транспортного засобу (пункт 11 частини 1 ст. 35); застосування технічних приладів, технічних засобів та спеціалізованого програмного забезпечення (ст. 40); застосування заходів примусу (частини 5, 8–10 ст. 42) [19].

Висновки. Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, можна дійти висновку, що внесені до законодавчих актів зміни, свідчать, що реалізуючи правоохоронну функцію держави правоохоронні органи поєднують в собі низку спеціальних прийомів та методів, які пов'язані з особливостями діяльності конкретного правоохоронного органу в період воєнного стану.

Правоохоронна функція держави охоплює визначну Конституцією і законами України діяльність уповноважених правоохоронних органів, яка залежності від конкретних обставин може змінюватися і набувати нових рис.

Література

1. Конституції України: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Марущак О.А. Формування та становлення наукової категорії «функції держави». *Форум Права*. 2019. № 55 (2). С. 59–69.
3. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України: Навчальний посібник. Вид. четверте, перероб. і допов. К.: Істина, 2006. 320 с.
4. Арабаджи Н.Б. Правоохоронна функція Національної поліції. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 70. С. 10–15.
5. Коломоець Ю.М. Реалізація правоохоронної функції держави як пріоритетний напрямок діяльності Президента України: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня 2017 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 102–105.
6. Соколенко О.Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 847–852.
7. Харченко В.М. Правоохоронна функція держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 271–278.
8. Безпалова О.І. Методологічні засади адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави. *Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph*. Lublin: Izdawniciba «Baltija Publishing». 2017. Vol. 2. С. 57–59.
9. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. N.Y., 1961. 350 с.
10. Шай Р.Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. *Наше право*. 2014. № 5. С. 10–16.
11. Солов'євич І. В. Державна влада в Україні і місце в ній правоохоронної діяльності: конституційно-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 1997. 16 с.

12. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 21 с.

13. Башкатова В.В., Світличний О.П. Роль адміністративного права України у захисті прав і законних інтересів людини і громадянина: монографія. Київ, 2016. 133 с.

14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.

15. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

16. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України: Закон України від 24.02.2023 р. №2952-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-20#n144>

18. Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України: Закон України від 12.01.2023 р. №2863-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2863-20#n42>

19. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

20. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n7>

21. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану: Закон України від 21.03.2023 р. №3000-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3000-20#n27>

Анотація

Голодник Ю. А. До питання правоохоронної функції держави. – Стаття.

На підставі аналізу наукових думок та чинних нормативно-правових актів у статті проаналізована внутрішня правоохоронна функція держави. Акцентовано, що правоохоронна функція держави є однією із найважливіших її функцій. За відсутності нормативного визначення поняття «правоохоронна функція держави» здійснено аналіз доктринальних визначень цього поняття. Незважаючи на різні точки зору науковців щодо визначення поняття «правоохоронна функція держави», автор звертає увагу на важливу правоохоронну функцію держави в умовах сьогодення. Особливу увагу приділяється створенню державою правоохоронним органам, діяльність яких після російської військової агресії проти України зазнала суттєвих змін, що позначилося на зміні їх повноважень, компетенції, правах та обов'язках, порядку та процедурах діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. На підставі аналізу

Законів України: «Про правовий режим воєнного стану», «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України», «Про Національну поліцію», «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України», «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану», на прикладі діяльності Національної поліції правоохоронна функція держави в сучасних умовах.

Зроблено висновок, що правоохоронна функція держави охоплює визначну Конституцією і законами України діяльність правоохоронних органів, яка залежності від конкретних обставин може змінюватися, а внесені до законодавчих актів зміни вказують, що реалізуючи правоохоронну функцію держави, правоохоронні органи поєднують в собі низку спеціальних прийомів та методів, які пов'язані з особливостями діяльності конкретного правоохоронного органу в період воєнного стану.

Ключові слова: держава, правоохоронна функція, органи, правоохоронна діяльність, воєнний стан.

Summary

Holodnyk Yu. A. To the question of the law enforcement function of the state. – Article.

Based on the analysis of scientific opinions and current legal acts, the article analyzes the internal law enforcement function of the state. It is emphasized that the law enforcement function of the state is one of its most important functions. In the absence of a normative definition of the concept of «law enforcement function of the state», an analysis of the doctrinal definitions of this concept was carried out. Despite the different points of view of scientists regarding the definition of the concept of «law enforcement function of the state», the author draws attention to the important law enforcement function of the state in today's conditions. Special attention is paid to the law enforcement bodies created by the state, whose activity after the Russian military aggression against Ukraine underwent significant changes, which affected the change in their powers, competence, rights and obligations, the order and procedures of the law enforcement bodies in the conditions of martial law. Based on the analysis of the Laws of Ukraine: «On the legal regime of martial law», «On approval of the Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine», «On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the protection of the state border of Ukraine», «On the National Police», «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Order of Contract Military Service by Foreigners and Stateless Persons in the Armed Forces of Ukraine, the State Special Transport Service and the National Guard of Ukraine», «On Amendments to the Laws of Ukraine «On the National Police» and

«On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine», «On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the regulation of certain issues of the National Police of Ukraine during martial law», on the example of the National Police, the law enforcement function of the state in modern conditions.

It was concluded that the law enforcement function of the state covers the activities of law enforcement

agencies defined by the Constitution and laws of Ukraine, which may change depending on specific circumstances, and the changes made to the legislative acts indicate that implementing the law enforcement function of the state, law enforcement agencies combine a number of special techniques and methods, which are related to the specifics of the activity of a specific law enforcement agency during the period of martial law.

Key words: state, law enforcement function, bodies, law enforcement activity, martial law.